

- 29) CIL VI 26192.
 30) CIL VI 11357.
 31) CIL I² 1270.
 32) CIL I² 2273.
 33) CIL I² 1570. Für das Verständnis des Folgenden ist es erforderlich, zunächst die Namen der fünf Personen, sodann ihr Verhältnis zueinander festzustellen; die eigentliche Grabinschrift gilt der zuletzt genannten Person, LARCIA HERAEA; sie ist die Freigelassene eines Publius und seiner Frau: Freilassungen durch eine Frau werden, ungeachtet des tatsächlichen Namens der Freilasserin, mit einem Kürzel, einem nach links offenen C = Gaia angezeigt.
 34) In der *laudatio funebris*, die 221 Q. CAECILIUS METELLUS auf seinen Vater L. CAECILIUS METELLUS hielt, lobte er diesen nach dem Zeugnis bei Plin. nat. 7, 140 u. a.: *pecuniam magnam bono modo invenire, multos liberos relinquere*.
 35) Hierzu allgemein vgl. H. v. Hesberg, Römische Grabbauten, Darmstadt 1992, und V. Kockel, Porträtreiefs stadtrömischer Grabbauten, Mainz 1993; zum Scipionengrab etwa F. Coarelli, *Il sepolcro degli Scipioni*, D Arch 6, 1972, 36-106; zu den Freigelassenengräbern P. Zanker, Grabreliefs römischer Freigelassener, JDAI 90, 1975, 267-315, und B. Borg, Das Gesicht der Aufsteiger: Römische Freigelassene und das Gesicht der Elite, in: M. Braun / A. Haltenhoff / F.-H. Mutschler (Hrsg.), *Moribus antiquis res stat Romana. Römische Werte und römische Literatur im 3. und 2. Jh. v. Chr.*, München und Leipzig 2000, 285-299.
 36) H.-J. Glücklich; Lateinunterricht. Didaktik und Methodik, Göttingen ²1993, 11.
 FRITZ-HEINER MUTSCHLER / PETER WITZMANN
 Dresden

AMOR CATULLI POETAE UTRUM VERUS AN FICTUS SIT, QUAERITUR

Dorotheae Gall sententia Catullum in carminibus, quibus amorem Lesbiae declaret, re vera de Clodia, sorore Clodii tribuni plebis et uxore Q. Metelli Celeris loqui concedendum est.¹ Non autem fidem attribuendum esse credit scriptoribus et philologis, qui per occasionem fabulam romanensem, quae dicitur, ex his carminibus depromant opinantes poetam eis commutationes et progressus amoris sui ostendere. Gall ita funditus ignorari modos, quibus opera poetica apud veteres orta sint, contendit. Putat enim pleraque Catulli carmina minora non nata esse e rebus, quas poeta in cursu vitae expertus sit. E contrario eum etiam carminibus poetarum priorum impulsu studio motum esse ea artificiose formandi, quae homo animi experiendo cognoscat. Haec autem argumentatio ad persuadendum apta non est. Etiam si Catullus singulis in rebus poetis Graecis et Latinis superioribus saepe utebatur, natura eius poesis amatoriae universa generis est sui. Ut Sapphus exemplo monstratur, etiam apud veteres carmina amatoria e vita poetarum ipsa oriuntur. Studium quoque animi sensus artificiose aperiendi e vita poetarum nasci potest et in Catullo re vera natum est. De Lesbia, scilicet Clodia, loquens et in multos aemulos, qui eius tempore vixerunt, invehens poeta certe non de animi humani sensibus in universum, sed de suis ipsius sensibus dixit. Id ab Ovidio, trist. II 427-428 confirmatur, ubi legimus *sic sua lascivo cantata est saepe Catullo*

*l femina, cui falsum Lesbia nomen erat.*² Catullus igitur feminam suam, scilicet Clodiam, quam falso nomine Lesbiam appellavit, cecinit. Verum eius nomen Clodiam fuisse Apuleius testatur.³

Sed quid dicamus de Catulli versibus carminis XVI ab Apuleio citatis? In hoc carmine poeta vehementer in Aurelium et Furium invehitur, quod eum *male marem* (v. 13), scilicet mollem et ad patienda muliebria paratum, esse putant. Poeta magno odio in eos fertur, quia aemuli eius in amore Iuventii fuerunt. Iuventii autem, quem pluries nominat, cupidum eum fuisse causa, cur negemus, non est.⁴ Catullum igitur contendentem se ipsum castum esse (XVI 5) verum dicere non credimus. Sed falsum non dixisset, nisi tanto odio in aemulos incensus fuisset. Aliud autem argumentum multo gravius est. In carmine enim LXXVI, non lusu lepidi, sed tristissima elegia, qua amorem Clodiae *deponere* desiderat, se *esse pium* (v. 2) et puellam *non ... pudicam* esse velle (v. 24) statuit. Haec verba clare ad carmen XVI spectant, ubi Catullus se ipsum *pium poetam* (v. 5) et versiculos suos *parum pudicos* (v. 8) appellat. Inde sequitur, ut etiam carminibus pietas poetae ipsius et impudicitia verae amicae ostendantur. Nemo enim, qui sano iudicio utatur, quin Catullus carmine LXXVI de vera vita sua loquatur, dubitare possit. Si, ut ait Apuleius, Tibullo *Planina in animo, Delia in vorsu* erat, item Catullo Clodia in animo fuisse, Lesbia in versu putanda est.

Similiter C. Licinius Calvus, intima familiaritate cum Catullo coniunctus⁵, in elegia quadam de amore Quintiliae uxoris⁶ aliisque carminibus de variis furtis, quibus eam decepit⁷, locutus est. Catullus igitur eadem fere ratione et eodem fere poesis genere ac Calvus usus esse videtur. Uterque, ut ceteri poetae, qui novi dicebantur, de suo ipsius amore, non autem de amore hominum universo scripsit, cum mulierem amatam cantabat.

Certe fabula amatoria e Catulli libro depromi nequit. Tamen mihi persuasum est perspicere posse, quo ordine temporis carmina ad Lesbiam spectantia aliud aliud excipiant. Hic vero ordo e serie carminum, quae tempore neglecto in opere se sequuntur, non efficitur, sed interpretatione constituendus est. Id autem fieri potest, si respicimus, quomodo res rei in amore hominum succedere soleat.

Ordo temporis, de quo dicimus, a carmine LI incipit, quod ex illo temporis momento nascitur, quo Catullus amore Lesbiae in medullis incenditur. Ibi autem non ob alienum mulieris amorem concitatur. Hac enim de causa Lesbiam etiam postea suspectam habere potuit.⁸ De mutuo amore inter Catullum et Lesbiam nato certiores fimus carmine II, quia eo hoc amoris genus a muliere cum passere ludente adumbratur et Lesbia a poeta iam *mea puella* appellatur. In carmine III id vel ter facit. Passerem pro Catullo amato substitui versu quinto huius carminis confirmatur, qui ita sonat *quem*, scilicet passerem, *plus illa oculis suis amabat*. In versibus enim tertio et quarto carminis LXXXII verbis *quod carius illi*, id est Catullo, *est oculis* Lesbia significatur. Post carmen III carmina, quibus poeta pulchritudinem Lesbiae unicam laudat, inserenda sunt. Ita in carmine XLIII *decoctoris amica Formiani*, scilicet Mamurrae, cum *Lesbia nostra* comparanda non esse dicitur. In carmine vero LXXXVI poeta Lesbiam his versibus praedicat *Lesbia formosa est, quae cum pulcherrima tota est, | tum omnibus una omnis subripuit veneres*.

Hinc pervenimus ad carmina quintum et septimum, quibus poeta *basia mille* vel tanta petit *quam sidera multa, cum tacet nox*. Ita exprimit, quam vehementi amore Lesbiam cupiat, cum ea multo minus insaniat. Deinde Catullus in

carminibus LXXXIII et XCII putat mulierem *mala plurima* sibi dicentem non solum semper sui meminisse, sed etiam in se uri. Postea autem poeta in carmine CIX dubitat, Lesbia, cum sibi amorem perpetuum proponat, sincerene dicat et ex animo. In carmine XCII declarat, quod in carmine CIV facere nondum potuit, amicam se deprecari, etiamsi eam perditae amare pergat. In carmine XXXVI ei *truces* vibravit *iambos*, sed nunc amicae ignoscit. Desiderat enim, ut ea votum solvat, quod se soluturam esse promiserit, si sibi restitutus esset. Tum in carmine LXX Catullus non iam credit amicae dicenti *nulli se ... nubere malle | quam ipsi*. Mulier enim *quod dicat amanti, in vento* scribi oportere. In carmine LXXII queritur, quod *iniuria*, id est infidelitas, se cogat *amare magis, sed bene velle minus*. Tam parvi eam nunc aestimat. Carmine LXXV Lesbiam vel nihili aestimat. Eius enim *culpa* factum esse, ut ei *bene velle* non possit, confitetur. Tamen eam cupere pergit *nec desistere se amare* affirmat. Carmine LXXXV contemptio poetae in odium mutata est. Exclamat enim *odi et amo ...* In carminibus LXXVII, LXIX, LXXXII, XCI vehemens eius dolor eo explicatur, quod Lesbia eum deserere vult vel iam deseruit aemulos ei praeferens, quamquam amici poetae fuerunt. Sunt vero Rufus, Quintius, Gellius. Hoc loco ponendum est etiam carmen LX. Nam ibi amatae, non amico cuidam, crimini dat, quod vocem suam supplicentem, ut secum maneret, in novissimo casu contemptam habuerit. Carmine autem CVII exsultat, quia Lesbia praeter omnem spem ad se redeat. Declarat enim *restituis cupido atque insperanti ipsa refert te | nobis*. Tum carmen LXVIII sequi videtur.⁹ Una enim ex parte poeta ad illud temporis momentum, felicitatis plenum, respicit, cum amica domi Allii cum eo congressa est, alter autem furta eius ferre cogitur. Tamen in fine amica *lux mea* appellatur, *qua viva vivere dulce ei est* (vv. 159-160). Etsi Lesbia per totum carmen non nominatur, de ea poeta certe cogitat, quod ei soli tam magnas laudes tribuit. Adiungitur, quod Catullus carmine CVII felicitatem vitae suae in Lesbia, quae in versu quarto nominatur, positam esse asseverat. Querit enim *Quis me uno vivit felicior ...* . In versibus 143-146 amica in domum Allii non *dextra deducta paterna venisse*,

sed *furtiva munuscula ex ipso dempta viri gremio* dedisse dicitur. His verbis poeta clare significat se cum Clodia adulterium commisisse ita voluptatem capientem, qua frui Metello marito soli, hic vir appellato, liceret. Si Metellus tum, cum poeta carmen LXVIII scripsit, iam mortuus erat, id post eius mortem, quam mense Martio anni undesexagesimi a. Chr. n. obiit, compositum sit, necesse est. Praeterea, cum Caelius nondum in locum Catulli in eo substitutus esset, carmen anno LVIII a. Chr. n. exaratum est.

Ultimum Catulli amoris tempus a carmine LXXVI incipit, quo poeta, ut amorem suum, *taedium morbum*, ut ait, factum *deponere* possit, deis supplicat, quia amicam se contra dilecturam esse aut *esse pudicam* velle non iam sperat. Deinde carmine LXXXVII ad tempus maeste respicit, quo Lesbiam tantum a se amatam esse dicit, quantum nulla mulier amari possit. Isdem fere verbis poeta in carmine octavo utitur de puella affirmans *amata nobis, quantum amabitur nulla* (v. 5). Sed illam non iam velle se amare confitetur et se iam obdurare credit, sed in fine opus est eum se adhortari, ut obduret. Dicit enim *At tu, Catulle, destinatus obdura*. Carmine LVIII Lesbia, quam poeta *plus quam se atque suos amavit omnes, ... in quadriuiis et angiportis* iam prostituta facta est. Carmine XXXVII *puella ... amata tantum, quantum amabitur nulla*, a moechis circumdata in taberna *consedit*. Tandem carmine undecimo puellae suae optat, ut *cum suis vivat valeatque moechis*, neque vult eam suum amorem respectare, *qui illius culpa cecidit velut prati | ultimi flos ...*. Tamen etiam hic, ut initio, Catullus Lesbiam, quia alia ei substitui non potest, puellam meam (v. 15) appellat, sed, ne amorem, quem infidelis cum moechis vivens delevit, amplius a se respectet (v. 21), ab ea petit.

Adnotationes

- 1) Vide Metzler-Lexikon antiker Autoren. Ed. Oliver Schütze, Stuttgart 1997, p. 157, s. v. Catull.
- 2) Tamen N. Holzberg in libro Catull. Der Dichter und sein erotisches Werk, München 2002, pp. 11-60 et passim, modum prorsus excedit in contendendo Catullum in carminibus non de se ipso loqui, sed personam alterius, exempli causa cinaedi vel viri coitus

impotentis, gerere. Poetam autem obsceniorum quam per se iam est reddere criticum non decet.

- 3) Apud Apuleium enim, apol. X, legimus *eadem igitur opera accusent C. Catullum, quod Lesbiam pro Clodia nominarit ... et Propertium, qui Cynthiam dicat, Hostiam dissimulet et Tibullum, quod ei sit Plania in animo, Delia in vorsu*. Etiam Barbara Feichtinger in commentatione Poetische Fiktion bei Properz inscripta, Grazer Beiträge 16, 1989, pp. 151-152, concedit sub nomine falso verum fortasse latere. Addit autem Apuleium (apol. XI) *ullum specimen morum esse vorsibus ludere* negare. Etiam Catullum scripsisse (c. 16,5-6) *nam castum esse decet pium poetam | ipsum, versiculos nihil necesse est*. Si Barbarae assentimur, Apuleius hoc loco versibus vitam poetae veram non ostendi putat. Re vera autem scriptor vetus non dicit nisi *lepidiora carmina argumentum impudicitiae* poetae non *habenda* esse. Minime negat carmina in universum, praesertim alterius generis, ad veram poetae vitam spectare posse. Rem ita esse antea demonstrat, ubi (apol. IX) de se ipse affirmat *ego pueros Scriboni Laeti, amici mei, carmine laudavi*. Adulescentes igitur veros, non fictos, carmine laudavit. Si tamen Feichtinger contendit ex Apuleio non sequi, ut res vere gestae carminibus referantur, haud recte id concludit.
- 4) Cf. Catulo, Poésias, Traducción de A. Ramirez de Verger, Madrid 1993, p. 23: „Juvencio, un machachito por el que nuestro poeta sintió una atracción especial ... No creo que se trate simplemente de un ejercicio literario, ...“
- 5) Haec familiaritas maxime communi carminum componendorum lusu continebatur. Ita Catullus versibus quarto et quinto carminis L habet *scribens versiculos uterque nostrum | ludebat numero modo hoc, modo illoc*.
- 6) Cf. Catulli carmen XCVI. Calvum amorem Quintiliae uxoris elegia quadam expressisse testimoniis non affirmatur, sed elegiam fuisse Catulli carmine CI, quod parvam elegiam ad fratrem mortuum deplorandum scripsit, ad credendum inducimur. Propertius enim versibus 89 et 90 elegiae II 34 Calvum quoque carmen funebre, ut ita dicam, in uxorem mortuam composuisse testatur dicens *haec etiam docti confessa est pagina Calvi, | cum caneret miserae funera Quintiliae*.
- 7) Cf. Ovidium, trist. II 431-342 *par fuit exigui similisque licentia Calvi, | detexit variis qui sua furta modis*.
- 8) Cf. commentationem meam, quae inscribitur Sapphus carminum fragmentum XXXI cum Catulli carmine LI comparatum, Vox Latina 2000, pp. 509-519.
- 9) Ad hoc carmen maxima pars spectat libri mei, cui titulus est Puella divina. Die Gestalt der göttlichen Geliebten im Zusammenhang der antiken Dichtung, Benjamins, Amsterdam 1962.

GODO LIEBERG, Bochum